

УДК 005.8

DOI 10.18372/2786-5487.1.15840

Головань Вячеслав Григорович

кандидат технічних наук, професор,
професор кафедри ракетно-артилерійського озброєння,
Військова академія,
м. Одеса, Україна

Головань Артур Вячеславович

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри ракетно-артилерійського озброєння,
Військова академія,
м. Одеса, Україна

Булгаков Руслан Валерійович

кандидат технічних наук, начальник кафедри забезпечення військ,
Військова академія,
м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ АД'ЮНКТИВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

***Анотація.** У статті розглядаються причини та умови наявних проблем у процесі підготовки військових науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, а також пріоритетні напрямки удосконалення процесу підготовки ад'юнктив.*

***Ключові слова:** науково-педагогічні кадри, ад'юнктура, освіта, наука.*

***Annotation.** The article considers the causes and conditions of the existing problems in the process of training military scientific and pedagogical personnel of the highest qualification, as well as the priority areas for improving the process of adjunct training.*

***Key words:** scientific and pedagogical staff, postgraduate studies, education.*

На сучасному етапі реформування Збройних Сил (ЗС) України існує проблема подальшого удосконалення та розвитку системи військової освіти, покращення якості підготовки офіцерського складу. Оскільки викладачі є центральними постатями у освітньому процесі, проблема їх підготовки та підвищення кваліфікації була і залишається однією з найважливіших у діяльності вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ).

Потреба у модернізованій армії обумовлює підвищення вимог до воєнно-наукових досліджень, проблем теорії і практики застосування військ і сил у сучасних умовах ведення збройної боротьби, підвищення її ефективності, а також до удосконалення зразків озброєння та військової техніки, загального покращення рівня освітнього процесу та підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів (НПК) вищої кваліфікації [1]. Успішне вирішення цієї проблеми у значній мірі сприяє підвищенню якості та ефективності підготовки висококваліфікованих фахівців для ЗС України.

Підготовка НПК вищої кваліфікації у ВВНЗ ЗС України здійснюється:

- шляхом підготовки офіцерів в докторантурі;
- навчання в ад'юнктурі (аспірантурі цивільних ВВНЗ);
- через підготовку офіцерів та працівників ЗСУ як здобувачів наукового ступеня шляхом самостійної, поза докторантурою, ад'юнктурою (аспірантурою), роботи над дисертацією.

Основною ланкою у системі підготовки НПК є ад'юнктура. Це найбільш ефективна форма підготовки викладачів для ВВНЗ, тому що вона у достатньо короткий строк забезпечує підвищення теоретичної і спеціальної підготовки ад'юнктив, розвиток у них навичок самостійного ведення наукових досліджень, придбання ними необхідної практики під

керівництвом провідних і досвідчених науковців та викладачів.

Аналіз існуючої системи підготовки ад'юнктів, основних законодавчих документів, які регламентують питання комплектування, підготовки НПК дозволяє виділити наступні основні аспекти цього процесу:

1. Використання багатofакторного підходу.
2. Застосування комплексу визначальних вимог.
3. Формування ефективної системи комплектування і підготовки.
4. Організація якісного матеріально-інформаційного забезпечення.

Багатofакторний підхід, обумовлений складністю і різноманітністю факторів, які впливають на якість організації і проведення підготовки ад'юнктів. До числа основних факторів слід віднести соціально-економічні, мотиваційно-психологічні, воєнно-прикладні.

Соціально-економічні фактори відображають рівень соціально-економічного стану, умови життя, служби і професійної діяльності. Їх значущість у тому, що оцінка матеріального, соціального і службового стану ад'юнктів визначає ставлення до них з боку потенційних кандидатів на це звання, окремих категорій керівників, відповідних управлінських і організаційних структур.

Під мотиваційно-психологічними факторами розуміють особливості, які впливають на формування особистості ад'юнкта: його місця у суспільстві, складу мислення, динаміки службового росту і поведінки.

Під воєнно-прикладними факторами слід розуміти спрямованість і потребу результатів наукової діяльності з боку військового керівництва, військ і воєнно-промислового комплексу.

Комплекс визначальних вимог, у свою чергу, складається з наступних елементів: загальноосвітнього, військово-професійного, науково-дослідницького і інтелектуального.

Важливим питанням, що визначає рівень ад'юнктської підготовки, є забезпечення якісного підбору кандидатів в ад'юнктуру на основі наявних положень і об'єктивних даних про вступників, тому що одних тільки суб'єктивних бажань самих вступників і тих, хто їм «співчуває» недостатньо. Тому серед попередніх заходів, виконання яких повинно передувати розгляду кандидатів в ад'юнктуру, крім формальних оцінювальних відомостей, велике значення має і непряме визначення творчих здібностей вступників, у тому числі – уважне вивчення й аналіз поданих ними матеріалів, особиста співбесіда з кожним вступником за науковим напрямком обраної спеціальності. Ця умова продиктована тим, що навіть високі оцінювальні результати з успішності не завжди розкривають дійсні можливості кандидатів до педагогічної і наукової роботи, самостійних наукових досліджень і пошуків.

Необхідний рівень розвитку творчих можливостей у тих, що навчаються, уміння працювати самостійно й активно над книгою, ставити і проводити прості дослідження забезпечує і добре поставлене навчання у ВВНЗ. Ігнорування цього принципу веде до парадоксальних явищ, коли відмінники в навчанні на самостійній практичній роботі стають далеко не талановитими людьми, а, найчастіше, навіть людьми з посередніми можливостями, що використовують свої успіхи в навчанні в якості об'єктивного прикриття відсутності в них якоїсь творчості. Причиною всьому цьому є невідповідність, що часто зустрічається, між високим балом окремих випускників ВВНЗ і умовами розвитку їхніх творчих можливостей. Можна привести достатньо прикладів, коли відмінник у навчанні на самостійній роботі стає навіть поганим виконавцем. І навпаки. А скільки зустрічається серед ад'юнктів, що були відмінниками навчання, таких, що не тільки не в змозі уточнити для себе новий науковий напрямок, сформулювати тему дисертаційної роботи, але і без активної участі свого наукового керівника не в змозі її виконати і захистити? Тому правильно роблять ті науково-педагогічні колективи, які підбирають собі майбутніх кандидатів в ад'юнктуру за профілем кафедри, готують і виховують їх ще в процесі навчання і у наступному уважно відслідковують проходження ними подальшої служби, підтримуючи постійний творчий зв'язок.

Контингент ад'юнктів, як правило, складають офіцери з великим потенціалом, схильністю до занять наукою. І потрібно докласти всіх зусиль, щоб на етапі конкурсного

відбору шукати кращих, таким чином, відкриваючи шляхи грамотним, перспективним офіцерам.

Існує проблема певного теоретичного нігілізму (недостатнє знання термінології), прищепленого школою та закладом вищої освіти. Хоча саме вільне володіння науковими поняттями, їх визначення та співвідношення, знання спеціальних розділів вищої математики, володіння сучасними пакетами комп'ютерних програм необхідні під час написання дисертаційної роботи. Проте вони зовсім не викладаються в обов'язковому мінімумі навчальних годин звичайної вищої школи. Тому відбір та період першого року навчання в ад'юнктурі необхідно спрямувати саме на подолання цих освітніх прогалин, адже без таких знань у діяльності ад'юнктів завжди будуть виникати труднощі. Вони будуть рухатись до мети методом спроб та помилок з великими втратами творчої потужності та часу.

Організація підготовки ад'юнктів у ВВНЗ є достатньо складною і багатогранною проблемою, яка потребує постійної уваги з боку командування, науково-організаційних підрозділів, кафедр та наукових керівників. Особливість ад'юнктури ВВНЗ полягає у тому, що вона повинна готувати не просто вчених, а військових педагогів-вчених. Тому при відборі до ад'юнктури необхідно визначити не тільки те, чи може той або інший офіцер стати вченим, але й чи може він стати добрим військовим викладачем.

Рівень науково-педагогічної підготовки в ад'юнктурі залежить від якості та змісту цієї підготовки. За час навчання ад'юнкт повинен глибоко оволодіти обраною спеціальністю та методами ведення наукових досліджень, підготувати та захистити дисертацію в термін, встановлений індивідуальним планом. Він повинен глибоко оволодіти методологією сучасної науки, отримати навички застосування її під час ведення наукових досліджень та в ході навчального процесу і, насамперед, самостійної роботи над дисертацією.

Процес формування та виховання ад'юнктів, як педагогів-вчених, проходить у науково-педагогічному колективі. Таким чином якість їх підготовки значно визначається не тільки підбором людей для науково-педагогічної роботи, але й злагодженістю колективу, вимогливістю та принциповістю усіх його членів в процесі становлення ад'юнктів. Ефективність роботи щодо підготовки ад'юнктів залежить також від стану наукової роботи у підрозділі та наявності перспективних наукових напрямів і наукових проблем, що розробляються. Чим вищий рівень наукової роботи на кафедрі (відділі, лабораторії), чим більш кваліфікований, у науковому відношенні, її склад, тим кращі об'єктивні умови для розробки дисертацій ад'юнктів.

Разом з тим відповідальність за якість дисертації покладається не тільки на самого дисертанта, але й на колектив, який готує його до захисту. Як правило, дисертаційні роботи слабкіші всього бувають там, де наукове керівництво здійснюється за принципом: "порятунок потопаючого – справа рук самого потопаючого".

У складній та багатогранній роботі щодо підготовки ад'юнктів велика роль належить науковим керівникам. Від їх наукової кваліфікації, вміння керувати та спрямовувати підготовку своїх учнів залежить якість майбутніх вчених-педагогів.

Роль наукового керівника – це творча роль. Тому що приступаючи до наукового керівництва, керівник озброєний лише знаннями методології дослідження, у кращому випадку, загальних питань теорії і практики напрямку дослідження, але не має готових рецептів написання дисертації і тим більше готових наукових результатів. Написання дисертації – це дослідницький процес самостійного вирішення конкретного наукового завдання. У іншому випадку використання чужих наукових результатів – плагіат.

Процес досліджень важко піддається кількісному і часовому оцінюванню його можна порівняти з рухом по лабіринту, де завжди є вхід, але не завжди можна знайти вихід, бо є глухі кути і хибні напрямки. Тому роль наукового керівника полягає у тому, щоб максимально спрямувати ад'юнкта до шляху істини, який приведе до одержання певного наукового результату. Хоча від затримок і помилок на цьому шляху не застрахований і науковий керівник.

Особливу турботу та увагу наукові керівники повинні приділяти своїм учням на першому етапі їх наукової діяльності.

В ході першого етапу підготовки ад'юнкти під керівництвом досвідчених педагогів повинні вивчити питання військової педагогіки та психології, засвоїти спеціальні глави вищої математики, оволодіти навичками щодо користування сучасними пакетами програм для ПЕОМ. У цей же період визначається тема наукової роботи та питання, що підлягають дослідженню.

На цьому ж етапі підготовки необхідно визначити можливості ад'юнкта щодо самостійного написання дисертації та продовження ад'юнктської підготовки.

Для проведення роботи з ад'юнктами щодо вибору теми дисертації необхідно мати певну низку проблемних питань, які б узгоджувались з плановими науковими напрямками ВВНЗ. Обрана тема повинна спиратись на певну базу джерел, які дозволять проводити наукову роботу на достатньо високому науковому рівні.

Виключно важливим у процесі дисертаційних досліджень є працелюбність ад'юнкта та його захопленість своєю справою. Без напруженої повсякденної праці важко досягнути бажаного результату. Ці якості необхідно виховувати у ад'юнктів.

Важливу роль у вихованні ад'юнктів відіграє прищеплення їм працелюбності і творчої ініціативи у роботі, прагнення віддавати справі написання дисертації усі свої здібності. Необхідно виключати надмірну зухвалість, честолюбство, виховувати у них колективізм та вимогливість до себе.

Протягом навчання ад'юнкти у рамках планової роботи повинні постійно оформляти звіти з планових науково-дослідних робіт (НДР), подавати заявки і отримувати патенти на винаходи, публікувати наукові статті.

Дисертація – це сходинка до майстерності, показник володіння особливостями наукового методу пізнання. Вона повинна відповідати вимогам, які ставляться до неї, не тільки за змістом, але й за обсягом, який визначає вміння ад'юнкта коротко й вичерпно, точно і всебічно викладати зміст теми, що досліджується, нових наукових результатів і аргументів щодо їх захисту.

Освітній процес ад'юнктів повинен бути у повній мірі забезпечений сучасними матеріально-технічними та інформаційними засобами, бо створювати передову науково-технічну продукцію неможливо, знаходячись у інформаційному вакуумі та використовуючи застарілу науково-дослідну експериментальну та матеріальну базу.

Зараз в Україні дуже багато економічної інформації, проте вкрай мало якісного матеріалу з військових та технічних наук.

Не секрет, що ставлення до науковців з боку суспільства, м'яко кажучи, не найкраще. Спостерігається великий відтік цивільних науковців за межі України, а військових – із армії. Науковці в Україні «постаріли». До того ж молоді люди зараз дуже прагматичні. хочуть швидко отримувати результати і матеріальні блага. А в науці, як відомо, вони не знаходяться на поверхні.

За умов переходу всіх сторін суспільного життя України на ринкові відносини, коли кожна послуга чи дія, включаючи науково-технічну сферу, має відповідний грошовий еквівалент, ад'юнкти залишаються сам-на-сам з проблемою фінансування всіх етапів проходження дисертації до захисту. Виникає дилема: з однієї сторони, держава у особі ВВНЗ організаційно створює систему підготовки вчених у ад'юнктурі (вводить штатні посади, розробляє обов'язки, розмежовує сфери відповідальності тощо), а з іншої сторони – не забезпечує фінансову дієздатність цієї системи.

Тому статистичні дані об'єктивно свідчать, що з кожним роком зменшується число офіцерів, які бажають навчатись у ад'юнктурі. Враховуючи ці реалії, фінансовий фактор не тільки впливає на кількість кандидатів на вступ до ад'юнктури, але й на темпи захисту дисертацій її випускниками.

Тому ми і маємо те що маємо: розпадаються наукові школи, руйнується науково-

дослідна, експериментальна та матеріальна база, спостерігається старіння та відтік наукових кадрів.

Створена система підготовки НПК ще не стала системою у повному розумінні цього слова, а являє собою фрагментарну структуру із Міністерства освіти і науки, ВНЗ, НДУ та кадрових органів, якій притаманні усі недоліки сьогодення. Поки що немає логічно побудованого ланцюжка: відбір-підготовка-атестація-розстановка-супроводження.

На думку авторів пріоритетними напрямками удосконалення процесу підготовки ад'юнктів є:

- удосконалення процесу відбору кандидатів на вступ до ад'юнктури;
- визначення тематики дисертаційних робіт (напрямів досліджень), замовниками;
- підвищення підтримки та вимогливості на всіх етапах підготовки ад'юнктів з боку керівників відповідних рівнів з одночасним створенням їм оптимальних умов для ефективної роботи;
- перехід до підготовки ад'юнктів за цільовим принципом, коли ще до вступу визначається посада для призначення офіцера після випуску;
- покращення актуальності та реалізації дисертаційних досліджень;
- удосконалення інформаційного забезпечення та підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Булгаков Р.В., Головань В.Г. Напрями удосконалення процесів створення науково-технічної продукції військового призначення. Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи: зб. тез доп. V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13-14 вересня 2018). Одеса, 2018. С. 120.